

בבא קמא - הקדמה

משה שווערד

כולה נזיקין חדא מסכתא היא

1. תוספות יום טוב מסכת בבא קמא הקדמה

בבא קמא ממסכת נזיקין מסכת הראשונה מזה הסדר קרוי נזיקין וכוללת ג' חלקים ונקראין בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא ומס' כלים שבתוספתא חלוקה ג"כ לשלש בבות וז"ל הרמב"ם חלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים והתחיל בבא קמא וענינה לדבר על נזיקין ... נשאר לבאר מלת בבא, ואומר כי ביאורו פתח

2. המאירי על מסכת בבא קמא דף ב/א

... וכבר ידעת מה שנזכר במסכת עבודה זרה ז' א' והוא אמרם 'כלה נזיקין חדא מסכתא היא' ופרשנו ענין המאמר בתלתא בבי ששלשתם מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים ונקרא הראשון בבא קמא ר"ל השער הראשון כי השער יתורגם בלשון ירושלמי בבא ונקרא השני בבא מציעא והשלישי בבא בתרא וענין שלשת המסכיות אמנם הוא סובב לבאר עקרי הדינין במה שאין בו צד דיני נפשות כלל

3. ר"י מיגאש על שבועות דף ב/ב

והא דיוק גופא דקא דאיק בגמרא וקאמר, מכדי תנא ממכות סליק, אם תשאל והא קיימא לן (עבודה זרה ז, א) אין סדר למשנה בתרי מסכתא, ... אי נמי יש לומר דההיא דאמרינן התם ורב יוסף כולה סדר נזיקין כחדא מסכתא הוא, לאו אתלתא בבי בלחוד קאמר, אלא אכוליה סדר נזיקין, דהויא לה מכות ושבועות בכלל, [וזה הטעם האחרון צריך עיון בדיקה]:

4. ספר יד מלאכי - כללי הכף - אות שלח

(שלח) כולה נזיקין חדא מסכתא היא, בפרק הגזול עציס [דף] ק"ב א' ובפרק קמא דע"ז [דף] ו' א' הכי איתא וכתב הליכות עולם בשער ה' פ"ג פירוש נזיקין תלתא בבי, ומוהר"ש אלגאזי שם ביבין שמועה כתב עוד כן בשם הריטב"א ריש פרק קמא דשבועות דפליג על ר' יהוסף הלוי שאמר דלאו אתלתא בבי בלחוד איתמר אלא אכולה סדר נזיקין ע"ש מילתא בטעמא וגם אני ראיתי כן להריטב"א ז"ל בריש חידושיו לע"ז דף ב' ע"ג וכן מצאתי להרמב"ן בריש חידושיו שבועות שלו כ"י שגם הוא חולק על ר' יהוסף ופירש דאבבי בלחוד אתמר דאלת"ה הוה ליה למימר חדא סדרא כחדא מסכתא דמי עד כאן, וכן כתב רש"י ז"ל בפרק קמא דעבודה זרה שם וכן ראיתי בש"מ על ב"ק כ"י שכתב הרב המאירי אלה הדברים כולה נזיקין חדא מסכתא היא ר"ל תלתא בבי ששלשתן מסכתא א' חלוקה לשלשה שערים ונקרא הראשון בבא קמא ר"ל שער הראשון כי השער בלשון ירושלמי בבא עד כאן דבריו וכן כתב רבינו שריא גאון בתשובה שהביא בעל ספר יוחסין ומיהו אמרו בבבי דנזיקין דכולהו חדא מסכתא נינהו עיין שם דף ק"י סוף ע"א וכן תמצא עוד להתוס' יום טוב בפתיחת ב"ק שכתב כן בשם הרמב"ם ויש לתמוה מעתה על מוהרש"א ז"ל שבחידושיו הלכות שלו ריש בתרא נראה שמפרש לה על כוליה סדר נזיקין וכבר הושג על זה מהר"ב תפארת שמואל בדף ל"ה עמוד ג' לך נא ראה ומן התימה על מוהר"ש אלגאזי שלא הזכיר אלא סברת הריטב"א בלחוד, ודע שראיתי להרב ש"ל סוף פ"ב דמנחות שכתב וכולה שחיטת קדשים קיימא לן דחדא מסכתא היא ואני אומר דלא תציתו ליה בהאי כללא דזו לא אמרה אדם מעולם ואולי נתחלף לו בין כולה נזיקין לכולה שחיטת קדשים:

האם יש איסור להזיק

1. יד רמה על בבא בתרא דף כו/א

דאסיר למגרם מידי דאתי מיניה היזקא לאינשי, אי משום לפני עור לא תתן מכשול ואי משום ואהבת לרעך כמוך

2. קהלות יעקב

באיסור להזיק לחבירו

הגמרא להעבירה דכל תשחית אלא לענינא דאיירי בה דהיינו מה שהזיק לחבירו] אלא שעדיין לא מצורר אי זכו מדאורייתא או מדרבנן (*) שיש לומר דהיינו עצירה מדרבנן, כדבוכיה המל"מ פ"ב מרואה ה"ב דגם בעצירה דרבנן אמרינן אשלד"ע מהא ד"ק דנ"א דמבואר דאפי' לכוות צור ברכ"ר אין שליח לד"ע וכתם העצירה הוא מלד שאסור לקלקל ברכ"ר וז"א אלא מדרבנן ע"ש במל"מ, [ושו"מ במשך חכמה שכי צפרשא קדושים צפי ולפני עור, שעשיית צור ברכ"ר אסור מדאורייתא מלפני"ע לא תתן מכשול וצור צרשותו אסור מקרא דלא תשים דמים בציתך], ומדרבנן פשיטא דאסור להזיק ממון חבירו דהא אפי' גרמא במזיקין אסור

מבואר בתורה דהמזיק ממון חבירו חייב לשלם שו"א מכה בהמה ישלמה, אבל אינו מפורש איסור להזיק, [מלבד איסור כל תשחית שאיכא אפילו בממון שלו כשעושה דרך השחתה] להסוברים דאיסור כל תשחית איכא בכל דבר, ולאו דוקא בחילנות ע"י פ"ו ממלכים ובמל"מ] ומשכח"ל מזיק שאינו עובר בכל תשחית כגון שעושה בשביל לחזו חוטלת לעצמו או לאחרים].

אבל הדין דאסור להזיק מצוה צעור חו"מ ר"ם שט"ח ע"ש שכי כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו [וע"ש צפרישה ובסמ"ע שמפרש דבא לומר שאסור להזיק אפי' ע"מ לשלם] ונראה דזה מצוה בגמרא דאיכא איסור

עכ"ל, ונראה דכ"ז נלמד מכלל מלות הדיונים דכתיב שיפעים ושוטרים תתן לך וכתוב בצדק תשפוט וכו', ואילו בלא לפני צ"ד לדון ע"ד שזכר רמב"ם להזיקו, ואפי' ע"מ לשלם, ודאי כצ"ד מחוייבים למונעו, דהא אין לו רשות בממון חבירו ובעל הממון ודאי יכול לעכב עליו את שלו, וכל שהצ"ד צריכים לעכבו אסור לו לעשות ג"כ בעצמו שזכו יכוד ענין דינו ממונות ע"פ הוראת צ"ד והוא בכלל מלות דינין וכ"כ בהת"ם חח"מ

ונראה (*) דיסוד האיסור להזיק ממון חבירו נלמד מדין השבת אבידה שחייבתו תורה להחיל ממון חבירו אפי' מהפסד שלא בא על ידו והזהר בלאו דלא תוכל להחטלם, וכש"כ שחייב שלא יזיק בידים

בענין אין עונשין מן הדין בממון

1. ספר ברכת אברהם

ח' באו"ד וק"ק דמשמע דעונשין ממון מן הדין וזמכילתא תגיח וכי הנה בטעם הכלל דאין עונשין מן הדין ידוע מש"כ המהרש"א בסנהדרין ס"ד ע"ב דאימא זה שעשה עבירה חמורה מזו אינו מתכפר בעונש המפורש בקלה ממנה ועוד טעם צ' נאמר בזה בקיבור הכללים במצוא התלמוד ובמדות אהרן, ובעקבותם הלך בעל הפרמ"ג בספר גינת וורדים ובשושנת העמקים כלל אי' דכיון שאדם דן ק"ו מעלמו ויתכן שיש פירכא יש לחוש דשמא עושה ואיכא פירכא. ובפשטות נראה דאם עונשין ממון מן הדין תולה צ"י הטעמים דגפי המהרש"א ל"ש גבי ממון עונש יותר חמור דאינו חגא חיוז אחריות על מקו' ול"ש משום זה שישלם טפי ממה שהזיק, וגם אם הי' שייך חיוז עונש יותר גדול מ"מ אין זה טעם שלא נחייבו בחיוז ממון, רק היכא דכל הדין הוא עונש נכפרה כמו במיתה ומלקות, דאם אין זה מכפר אי"כ ח"א נחייבו, בזה י"ל דבעצירה החמורה אין מתכפר בעונש הקל, אבל בממון לא איכפ"ל בכפרה כלל, שהרי עליו להשלים מה שהזיק ושפיר יש ללמוד מק"ו.

ולפ"ז דברי המכילתא סותרים דברי המהרש"א וצ"כ ס"ל טעם אחר, ובש"ס דילין דפליג אמכילתא כפי מה שהוכיחו החוס' שלפננו, וכן כתבו בדף ד' ע"ב ד"כ ועדים זוממין דשפיר עונשין ממון מן הדין, שפיר יש לפרש עפ"י דברי המהרש"א ומוסבר בזה היטב החילוק בין עונשין ובין ממון.

ה' ובעיקר כעס להא דאין עונשין מן הדין יש עוד טעם ג' והוא מרווח טפי מכל הנ"ל, דכך היא המידה של ק"ו דלא ניתנה אלא נענין איסור והיתר ולא נענין עונשין, וכן הוא צ"י טעם אגא דכך המדה. וכן נראה מפשטות דברי הגמ' במכות דף ה' ע"ב איש אשר יקה אחותו

ובמ"מ רפ"ב ממאכא"ס כתב דכל איסור שכבר ידוע דאסור ע"י לאו הכא מכלל עשה, שוב עונשין מן הדין, ופפשטות הדבר תמוה דאי מטעם המהרש"א הא שפיר יתכן דלא סגי בעונש זה, ואי משום שמא יש פירכא מה מהני מה דידוע דאסור מ"מ נגזי העונש יתכן שיש פירכא וצ"כ ל"ל דזו מדה בחורה שאין עונשין מה"ד, וגדר המדה דוקא שלא להדש עונש על איסור הנלמד מק"ו אבל איסור המפורש אינו בכלל זה. ומוכח כלל ג'.

3. שערים מצויינים בהלכה

מק"ו בכוליה גמרא. ועי' בלקח טוב (כלל ב ד"ה ואולם) שכתב עוד טעמים, משום שהמדה מסורה כך, ועוד דשמה יש לו פירא על הקל וחומר, עי"ש דלפי טעם האחרון שפיר אין מוציאין ממון מספק, דהמוציא מחבירו עליו הראיה נוכח כתב כן בספר הקובץ (עכו"ם פ"ו ה"ד), אבל שאר שני הטעמים לא שיך בממון. ועי' בבית האוצר (כלל נו אות ו, ואות יב) ובשדי חמד (מער' א פאה"ש אות צד ד"ה ודע) מה שהקשו על טעם המהרש"א. וע"ע

כתשו' שו"מ (מהר"ת ח"ב סי' קה) שמיישב לפ"ז קושית התוס' כאן, דסברת המהרש"א שיך דוקא באיסורין, משא"כ בממון פשיטא דחס רחמנא על ממון של זה, ואף דעבירתו חמורה מ"מ עונשין בזה ממון, ולפ"ז זהו בכל עונשין דממון, אבל בור דחידוש הוא, א"כ שוב שפיר אין עונשין מן הדין, דבאמת אינו ברשותו של אדם, וגזירת הכתוב שיתחייב. ועי' בהליכות עולם (ש"ד פ"ב)

2. שעורי ר' דוד מסכת בבא קמא דף ב עמוד א | סימן ג' - בענין אין עונשין מן הדין

כא) אי בממון עונשין מן הדין

מתני' לא הרי השור כהרי המבעה וכו', הצד השווה שבהן, שדרכן להזיק, ושמירתן עליהם וכו', וכשהזיק חב המזיק וכו'. וכתבו התוס', וקצת קשה, ד[ממתני'] משמע דעונשין ממון מן הדין, ובמכילתא תניא, כי יפתח וכי יכרה, אם על הפתיחה חייב על הכריה לא כל שכן, אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין, ומיהו לקמן בפרק הפרה דריש ליה לדרשה אחרת וכו'.

מבואר דהתוס' סברי דהוא מחלוקת, דהמכילתא סובר דאין עונשין ממון מן הדין, וגמ' - דילן סובר דעונשין ממון מן הדין. ובחי' - הרשב"א (בע"ב) כתב, דהמכילתא איירי דוקא בבור, דהוא חידוש, שאין דרכו לילך ולהזיק, ועוד שאינו שלו, ואפ"ה עשאו הכתוב כאילו הוא שלו, ועוד שהניזק בא לרשותו של מזיק, דבזה אין עונשין מן הדין, אבל שאר מזיקין שממון הולך ומזיק, עונשין מן הדין. (וע"ע להלן ס"ק ס"ד).

ובשטמ"ק (מהר"י כ"ץ) הביא דברי התוס' דס"ל דפליגי אי עונשין ממון מן הדין, וכתב, וי"ל דלא פליגי, דהמכילתא לא אתא לאשמועינן [שאין עונשין מן הדין] ב"חייב ממון", אלא ב"איסור" תקלה, דאין עונשין מן הדין בדיני שמים, דאשכחן בנזקין עונש בדיני שמים גבי שור [דכתיב] וגם בעליו יומת ואמרין (במכילתא) בידי שמים, אבל ממון עונשין [מן הדין] כדמוכח הכא, ולקמן בפרק הפרה (דף מט ב), עכ"ל. **וכנראה דכונת השטמ"ק, דהא דמבואר הכא דעונשין מן הדין, היינו לענין החיוב ממון. והמכילתא דיליף מקרא דכי יכרה, דאין עונשין מן הדין, היינו לענין האיסור דאיכא מלבד החיוב ממון, דזה לא ילפינן מן הדין, דיש איסור על כריה, ולכן איצטריך קרא דכי יכרה, דאיסורא נמי איכא.**

ואף על גב דבדיני אדם ליכא נפק"מ, דבלא"ה חייב לשלם על נזקי הבור, דלגבי הממון עונשין מן הדין, מ"מ נפק"מ בהא דאיכא איסור, לענין לכתחילה דהוי איסור לעשות הכריה. וכן נפק"מ לענין כלים דפטור בבור, ואין חייב ממון, רק איסור, דבלא קרא דכי יכרה היה איסור רק בפתיחה, ואיצטריך קרא דאיכא איסור על כלים אף בכריה (ועי' ס"ק הבא).

כב) אי חיוב מזיק ואיסור מזיק תלויין זה בזה

והנה נתבאר דנחלקו התוס' והשטמ"ק בביאור דברי המכילתא. דהתוס' סברי דלהמכילתא אין עונשין מן הדין כלל אפי' ממון, והשטמ"ק סובר דעצם 'החיוב ממון' דמזיק ילפינן מן הדין ורק ד'האיסור' מזיק אין מזהירין מן הדין. ולכאורה להשטמ"ק נמצא, דכל המזיקין דילפינן להו במה הצד, יהא רק חיוב מזיק, בלא איסור מזיק, דלענין האיסור הא אין עונשין מן הדין. וכן בכל התולדות, אי נימא דילפינן להו רק במה מצינו, נמי הוי רק חיוב מזיק, בלא איסור מזיק, דלענין האיסור הא אין עונשין מן הדין.

4. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

ד. הקה"י [דפוס ישן סימן יא - ב] תולה מחלוקת המכילתא והמשנה בחקירה האם חיוב ממון הוי בגלל שהוא פשע, וממילא התשלום הוא בגדר עונש ואין עונשין מהדין, או שהחיוב משום שממון הזיק ואינו בגדר עונש, ואז שפיר עונשין מהדין. ודבריו מובנים יותר אם נאמר שכך נתקבלה המדה שבעונש אין עונשין מהדין, ולכן לענין ממון תלוי האם תשלום ממון נחשב בגדר עונש. והנה בפשטות היה מסתבר שממון אינו עונש, אלא שהתוס' [כתו' נו א] והתורא"ש [להלן קד: הנ"ל אות ת] כתבו שנוקין אינו חיוב הבא מן הסברא אלא חידוש התורה, וא"כ י"ל שהוי בתור עונש.

בגדר תשלומי אדם המזיק

1. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

משנה. ארבעה אבות נזיקין וכו' והמבעה. אליבא דרב (לקמן דף ג ב) מבעה זה אדם. **יש לחקור בתשלומי אדם המזיק אם יסוד המחייב הוא ביטול חובת שמירה**, דהיינו שפשיעת הבעלים בשמירת המזיק מחייבתם לשלם את הנזק וכמבואר במשנה לקמן (דף ט ב) וז"ל כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו עכ"ל, **או שהמחייב דאדם הוא עצם מעשה הנזק שעשה ולא במה שפשע בשמירת גופו**, שהרי מסתבר שבאדם אינו חל שם מזיק ואין חובת שמירת נזקין מוטלת עליו, דדוקא כשנמצא ברשותו של אדם חפצא של מזיק חלה עליו לשומרו מלהזיק. אמנם אדם הואיל ואינו נקרא בשם מזיק לא יחול עליו חיוב שמירת מזיקים ומתחייב לשלם עבור מעשה ההזיק ולא בגלל פשיעה בשמירת גופו.

ונראה להביא ראיה משיטת רש"י (וכמבואר בראשונים) לקמן (דף צח: בד"ה ואכפייה רפרם לרב אשי) וז"ל ששרף שטר חבירו בילדותו עכ"ל, דאדם שהזיק בקטנותו חייב לשלם כשיגדיל. מאידך אם הזיק שור של קטן פטור הקטן מלשלם (עי' לקמן דף לט א) משום שאינו בר שמירה ולא פשע בחיוב של שמירת שורו. **ומוכח שאדם המזיק בגופו אינו חייב משום אי - שמירה אלא מחמת עצם מעשה ההזיק שעשה ומעשה קטן חשוב למעשה מזיק ומשום כך חייב לשלם לכשיגדיל...**

יש לברר ענין נוסף בחיוב אדם המזיק. אמנם הכל מודים שאדם המזיק עובר באיסור, שכן מצוות רבות מורות על כך כגון האזהרות של השבת אבידה, לא תעמד על דם רעך, ואהבת לרעך כמוך וכו' וכו'. אך יש לחקור אם חיוב התשלומין מהוה עונש למעשה העבירה או"ד חיוב בעצמו הוא ואינו נובע מן האיסור. והנה הבאנו למעלה את שיטת רש"י (דף צח ב) דקטן שהזיק חייב לכשיגדיל. ומוכרח מרש"י שאינו עונש שהרי קטן לאו בר עונשין. ...

ויש להביא עוד ראיה בענין זה. הדין הוא שאדם שהדליק את גדיש חבירו בשבת פטור מלשלם מפני שהוא מתחייב בנפשו וקלבד"מ ... לכאורה נראה שלדעת חכמי הצרפתים חל פטור קלבד"מ דוקא בחיוב ממון הנובע מדין עונש, אבל חיובי ממון אחרים, כגון החיוב לשלם עבור מקח, שאינם חלים מדין עונשין ליכא בהם פטור קלבד"מ. היוצא לפי"ז הוא שלחכמי הצרפתים החיוב לשלם באדם המזיק אינו חיוב ממון בעלמא כי אם חלות דין עונש.

בגדר חיוב ממון המזיק

2. שעורי ר' דוד מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

סימן א' - בגדר חיוב ממון המזיק אי חשיב כאילו הזיק, או דחייב את חיוב ממון

מתנ"ה הצד השווה שבהן, שדרכן להזיק, ושמירתן עליך, וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ. **והאחרונים [אבן האזל (ריש הלכות נזקי ממון סקי"ד) וחידושי הגר"ט והגרש"ק ז"ל] כבר חקרו ביסוד החיוב שחייב אדם לשלם בעד נזקי ממון: האם חיוב התשלומין הוא מחמת פשיעתו במה שלא שמר את ממוןו שלא יזיק, דהתורה חייבתו לשמור ממוןו מלהזיק, וכשפשע ולא שמר, הוי כאילו הוא בעצמו הזיק.** או דהחיוב הוא, דהתורה חייבתו על נזקי ממון, דאף דלא נחשב כאילו שהוא בעצמו הזיק, אפ"ה חייבתו תורה לשלם את נזקי ממון, דכמו שחייבה אותו התורה על נזקי גופו, כמו - כן חייבה אותו על נזקי ממון. [או ד"ל ביותר, דלא רק שחייב על נזקי ממון, אלא דעצם החיוב הוי על הממון, כאילו הממון חייב, והתורה חייבה את הבעלים לשלם את חיוב הממון, מה שממוןו היה צריך להיות חייב (עי' להלן סק"ה)].

ובזה תלוי נמי מה הטעם דאם שמר ולא פשע, ואעפ"כ הזיק, דפטור. דאם החיוב הוי, דבמה שפשע ולא שמר, הוי כמו שהוא בעצמו הזיק, א"כ כששמר ולא פשע, ליכא סיבת חיוב כלל. אבל אם החיוב הוי משום דהתורה חייבתו החיוב של ממון, אם - כן צ"ל דהא דבשמר פטור, הוי עוד גזוה"כ, דהשמירה הוי פטור מחיוב זה, דאם שמרו כראוי, פטור מלשלם חיוב ממון. ...

(ו) **אי איכא הוכחה מהא דיש איסור מזיק**

אך יש שהביאו ראיה להיפך, דהחיוב משום חיוב שמירה, דהוי כאילו הוא הזיק, מהא דיש איסור מזיק בנזקי ממון, וכן עונש כופר. דאי נימא דכל החיוב על נזקי ממון הוי מחמת חיובי ממון, דהתורה חייבה

את הבעלים חיובי ממנו, לא הוה שייך איסור ע"ז, [דכל ענין השמירה הוא רק פטור, ואין חיוב לשמור כלל, ואם אין חיוב שמירה, מהיכן יהא איסור מזיק, ומדוע יעבור איסור כשבהמתו מזקת].
אלא ע"כ מוכח, דיש חיוב שמירה, ומה דחייב על נזקי ממנו, הוי משום, דכיון דפשע בממנו, ולא שמר, חשיב כמו דהוא המזיק, ולכן שייך עליו איסור ועונש.
אמנם זה יש לדחות, דאף דמוכח דאיכא נמי חיוב לשמור, ועובר איסור בזה שפשע ולא שמר, אכתי אין מוכרח דהחיוב תשלומין הוי נמי מחמת זה. דאפשר דהחיוב הוי סתם חיוב שחייבתו תורה בנזקי ממנו, ורק דאיכא גם עוד איסור על שפשע ולא שמר, [א"ה, וכמש"ל (סק"ב) דאחר דכתיב דחייב לשלם, ילפינן מזה דיש חיוב לשמור], אבל לא דחיוב הממון הוי מחמת שלא שמר. ואדרבה יש להוכיח כן, - דאין החיוב מחמת האיסור, דמצינו דשייך חיוב מזיק על נזקי ממנו אף באופן דאין איסור מזיק. (ועי' ס"ק הבא).

3. חזון איש [ב"ק סימן א:ו]

והר"מ פ"ד מה' נ"מ כתב דזכותל זריא זאמח כפורץ חייב בזקיק, וזתשזות רזנו המוצא זמ"ע זאו הדברים סתומים, וזכז מה דקשכ על זכ, שכרי תשלומי שור הוא דוקא משום שהוא ממנו שכרי הוליא שורו והפקירו חינו חייב על נזקיו אע"ג דהונח במקום התורף וזכ זכלל הלכותיכ של קין שו"ר,

4. נחלת משה

הנה יש שני סוגי מזיקין: (ה) אדם שהזיק בעלמו; (ב) ממנו שהזיק; (ג) שהוא עשה פעולה והפעולה הזאת הזיק כגון שעשה צור צרי"ר דאע"פ שהצור חינו שלו חייב לו כגון שלקח אש של אחר והדליק בו דכתבו החוס' לקמן כז. ד"כ אשו משום ממנו וכו' דחייב אע"פ שהאש הזה לאו ממנו הוא.
והנה בחדש שהזיק יש לחקור אם זה שחייבתו תורה הוא משום שעשה עבירה ופשע והזיק לחצירו או משום דכיון דלחצירו נגרם הפסד על ידו חייבתו תורה למלכות חסרונו של חצירו.
וב"ל דזה יהי תלוי במחלוקת שצין הרמב"ם וכתוס' דהנה לקמן כו. חנן אדם מועד לעולם בין שוגג ובין מזיד בין ער ובין ישן וכתבו החוס' לקמן כז: ד"כ ושמואל וכו' דדוקא בלחוס כעין אבירה חייב אכל בלחוס כעין גניבה וכ"ש בלחוס גמור פטור, אכל הרמב"ם בפ"ו מהל' חובל ומזיק ה' א' סובר דאפי' לחוס גמור חייב (ע"ש במ"מ ועיין בש"ך סי' שע"ח ס"ק א') והסבר המחלוקת אפשר לומר דתלוי בחקירה דלעיל, דכתוס' סוברין דחייב אדם המזיק הוא משום שעבר עבירה והזיק את חצירו ולפי"ז היכא דהי' לחוס אפי' לחייבו אכל הרמב"ם סובר דחייב אדם המזיק הוא משום שיש לשני חסרון על ידו ולכן אע"פ שהי' לחוס מ"מ כיון שלשני הי' חסרון על ידו לריק למלכות את חסרונו דכשני אפי' לסבול בגללו (וראה בספר אבן האזל פ"א מה' נזקי ממון ה"א אות י"ח מה שביאר).

בבא קמא ב

משה שווערד

1. תוספות מסכת בבא קמא דף ב עמוד א ד"ה השור והבור

השור והבור - פי' בקונטרס כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה ואף על גב דלמ"ד תנא שור לרגלו לא הוי כסדר הפרשה דרגל נפקא לן מושלח את בעירה דכתיב בתר בור מ"מ שם שור כתיב קודם בפרשה דהיינו נגיחה דקרן ולמ"ד מבעה זה אדם אף על גב דלכתר הבערה כתיב בפרשת אמור מכה בהמה ישלמנה דהיינו אדם דאזיק שור לא חש לשנותו כסדר הפרשה לפי שרחוק כל כך ושנאו כסדר לא הרי דסיפא שמבעה קודם להבער ור"ת פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם כי יגנוב איש שור והוא אחד מאבות נזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא.

2. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

השור והבור. פ... [1] ורבנו תם פירש דבתחלה נקט המצוי יותר כדפי' בפ' יציאות השבת והזיק דשור ובור מצוי יותר. [2] ורשב"ם פירש דבתחלה נקט שור ברישא לא הרי דסיפא, ובתריה נקט (שור) משום דהוי לשון נופל על לשון, דתיבת בור דומה לתיבת שור, ותיבת מבעה דומה לתיבת הבער, ואפילו הפסוק מצינו שמשנה לשונו לכתוב לשון נופל על לשון, כמו מוצאיו ומובאיו דיחזקאל (מג, יא), שהיה ראוי לכתוב מובאיו, דמבוא יאמר מובאיו. אלא אגב דכתיב מוצאיו כתב נמי מובאיו לשון נופל על לשון.

3. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

ו[המבעה - בגמ' (ג ב) פליגי אמוראי האם מבעה היינו אדם המזיק או שן של שור. ומקשים הראשונים והמהרש"א בח"א (ג ב) והחשק שלמה כאן למה כתוב בלשון מבעה ולא כתוב אדם או שן. א. השטמ"ק (ג ב) בשם ר' יונה מתרץ שלא נקט לשון אדם, משום שאדם שהוזכר בתורה תחילה מיירי בגנב ולא במזיק. ב. הנ"י (ג ב) כתב דלא נקט אדם משום שאז היה במשמע שכל אדם אפ' עבד ואמה חייבים, לכך נקט לשון מבעה שהוא לישנא דקרא אם תבעיון בעיו דכתיבי גבי בני חורין, דגבי ישראל כתיב קרא. עיין אות ח. ג. המנחת שלמה (ג ב) מתרץ דלא קתני אדם בהדיא משום כבודו שלא לבזות האדם שהזיק. א"נ רומז בלשון מבעה שהוא לשון בקשה שאדם המזיק צריך גם לבקש מחילה כדתנן [לקמן צב א]. ולמ"ד זה השן, הא דלא קאמר בהדיא שן, מבאר הנ"י דלשון שן היה משמע אפ' אין הנאה להזיקה יהיה חייב, ולכך נקט לשון מבעה שהוא לשון הכתוב נבעו מצפוניו דהיינו להנאתה. השטמ"ק (ג ב) בשם תוס' תוספי הרא"ש מתרץ שלא נקט שן בהדיא כיון שהפסוק אינו מזכיר שן בהדיא אלא ילפינן מובער.

4. תוספות מסכת בבא קמא דף ב עמוד א ד"ה ולא זה

ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש - ... ובסיפא גבי בור הוה מצי למימר לא הרי הבור שתחילת עשייתו לנזק כהרי אלו ולא חש לפי שהפסיק באש ובור לא רצה לשנות קודם אש דא"כ הוי אתי אש מיניה דכולהו אתי מבור וחד מהנך כדאמרינן בגמ' (ד' ה:) והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר

• נחלת משה

בא"ד והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר וכו'. לכאורה קשה והלא בכ"מ מדקדקת הגמרא שלא יכוי במשנה שום לשונא יתירה ולא אמרינן יגדיל תורה ויאדיר ואין כאן תנא משנה יתירה, וי"ל דגם המשנה הזאת תנא לדרשה

וקצת קשה דמשמע דעונשין ממון מן הדין ובמכלתין תניא כי יפתח וכי יכרה אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין ומיהו בפרק הפרה (לקמן מט: ושם) דריש ליה

לדרשה אחרינא שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו או להביא כורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון (לקמן נא).
[וע' תוס' לקמן ד: ד"ה ועדים].

5. תוספות מסכת בבא קמא דף ב עמוד א ד"ה ולרבי אליעזר

ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב - וא"ת ונימא דנפקא מינה לענין התראה שצריך להתרות אתולדה משום **אב דידה** כדאמרינן בפרק תולין (שבת דף קלח.) משמר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד וי"ל דהכי פריך משום מאי מתרינן ביה שהוא חייב רבה אמר משום בורר אבל התרו בו משום מרקד פטור דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה סבר שמלעיג בו ופטור אבל אם התרו בו ואמר אל תשמר חייב ועי"ל דזהו שמתרץ הך דהוא במשכן קרי ליה אב וצריך להתרות התולדה בשמה ועוד דנוטע ומבשל אין צריך להתרותו משום אב ואם התרה משום התולדה חייב ואפ"ה לא חשיב ליה בפרק כלל גדול.

6. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

ולר"א דמחייב אתולדה במקום אב אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי ליה תולדה. וא"ת לימא דנ"מ לענין התראה, **דצריך להתרות אתולדה (במקום) אב**, כדאמרינן בפרק תולין (שבת קלח א) משמר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר ור' זירא אמר משום מרקד, אמאי בעי ברישא משום מאי מתרינן ביה לימא משום משמר, **אלא לאו ש"מ התראה משום תולדה לא שמה התראה אלא צריך להתרות משום אב אתולדה**. [1] וי"ל דלעולם בתולדה מהני שפיר התראה בתולדה, דהתם נמי אם התרו בו משום משמר פשיטא דמחייב לדברי הכל, דלא פליגי אלא היכא דבאים להתרות משום אב, באיזה מאב מתרינן ביה שיתחייב, רבה אמר משום בורר דוקא, דמאי לה, אבל אם התרו בו משום מרקד פטור, דכיון שהתרו בו בדבר שאינו דומה לו סבור הוא שמלעיגין עליו ופטור. [2] ועוד י"ל דאת"ל דצריך להתרות בתולדה משום אב דידה היינו דוקא לרבנן דלא מחייבי אתולדה במקום אב, אבל לר"א דמחייב אתולדה במקום אב מחייב הוא בתולדה כמו באב, וא"כ מסתברא כי עביד תולדה לא צריך להתרות בו משום אב ** [3] ועי"ל דאפילו את"ל דצריך להתרות בתולדה משום האב דוקא מ"מ לא מצי למימר נפקא מינה לענין התראה דקרי להו אבות מלאכות, דע"כ לאו לענין התראה קאמר דא"כ ליתני נמי נוטע דהוי אב למבריק ולמרכיב לענין התראה כדאיתא בפרק כלל גדולכ].

7. ספר מנחת חינוך - מצוה לב - אות ב

והנה כל הל"ט מלאכות הן בכלל לאו זה דלא תעשה כל מלאכה, ואם עושה אחת ממלאכות אלו, לפי מה שהבאנו לעיל כמה פעמים [עיין מצוה ט"ז אות י"א, י"ט אות א'] בשם רש"י שבועות כ' ע"ב דכתב דצריך להתרות בו ממקרא של הלאו, א"כ הכא נמי צריך להתרות בו דעובר על הלאו דלא תעשה כל מלאכה, אבל להתרות בו משם איזו מלאכה מהל"ט הוא עובר נראה דאין צריך, דמה לי משום איזו מלאכה, בין כך ובין כך איזו מלאכה שעושה עובר משום לא תעשה מלאכה. אך לכאורה, בשבת קל"ח ע"א מבואר שימר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד, נראה דצריך להתרות בו ג"כ משום איזו מלאכה שהוא עושה, דאי לאו הכי מאי פליגי נימא דמתרינן משום לאו דמלאכה. אך עיין תוס' שם פרק כלל גדול ע"ג ע"ב ד"ה משום זורע, כתבו שם דוקא אם מתרינן בו משום מלאכה אחרת פטור, דלא הוי התראה כיון דמתרהו משום דבר שאינו דומה לו סבור שהוא מלעיג בו ופטור, אבל אם התרה בו סתם אל תשמר חייב, עכ"ל. א"כ מבואר להדיא בדבריהם דוקא משום מלאכה אחרת דסבור שמלעיג בו, אבל אם מתרה בסתם משום לאו דמלאכה חייב. אף דהתוס' כתבו דאם התרו בו אל תשמר חייב, דנראה דעכ"פ צריך להזכיר לו המלאכה, נראה דלאו דוקא אלא אפילו אם התרו בו סתם דזו מלאכה ואתה עובר על הלאו סגי, כיון דאינו מלעיג בו מהיכי תיתי לא יהיה התראה, ודוקא אם אמר לו משום מלאכה אחרת הוא סבור שמלעיג עליו. אך התוס' ב"ק ב' ע"א ד"ה ולר"א, כתבו ג"כ בתחילה כמו שכתבו בפרק כלל גדול, דוקא אם התרו משום מלאכה אחרת נראה כמלעיג וכו', אך כתבו עוד תירוץ דזה דמשני הש"ס שם הך דהוי במשכן וכו', וצריך להתרות התולדה בשם האב, וכן כתבו פרק הזורק צ"ו ע"ב ד"ה ולר"א, א"כ משמע דצריך להתרות משום איזו מלאכה, וכן התולדה בשם האב, ואם התרו בו סתם דהוא מלאכה ואסור בשבת לא מהני, ואפילו התרו משום התולדה לא מהני, וצ"ע בזה. ועיין ר"מ פי"ב מסנהדרין ה"ב כתב דהתראה היא להתרות בו שהיא עבירה ושחייבים עליה מיתת בית דין או מלקות, ולא כתב אפילו התראה מאיזה לאו. אך אפילו לדעת רש"י, מדוע לא יהני אם מתרים אפילו על תולדה סתם שהיא עבירה ועובר על לאו דלא תעשה כל מלאכה וחייבים

עליה מיתת בית דין, למה צריך לפרט שם האב, אך בהתרו משום מלאכה אחרת ודאי אינו חייב דהוי כמלעיג, אבל בהתרו בו סתם צ"ע. וכן מדברי הר"מ כאן פ"ז ה"ז שכתב מה הפרש יש בין האבות ובין התולדות, אין ביניהם הפרש אלא לענין קרבן וכו', ולא כתב ג"כ תולדה צריך להתרות משום האב, נראה דאין צריך להתרות בשם האב. על כן נראה דאין צריך להתרות משום התולדה ג"כ, רק סתם זה שאתה עושה הוא מלאכה וחייבים עליו ועוברים משום לאו דלא תעשה כל מלאכה, וצ"ע רחב בענין זה. ועיין רש"י שבת קל"ח ע"א [ד"ה דנוטל], מבואר ג"כ בדבריו דאם התרו בו משום מלאכה אחרת לאו התראה היא, אבל אם התרו בו סתם מסתבר דהוי התראה. ועיין במועד קטן ב' ע"ב גבי מנכש ומשקה מים לזרעים משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש ורב יוסף אמר משום זורע. והנה להתוס' פרק כלל גדול הנ"ל ג"כ הפשט דאי אתרו בו משום מלאכה אחרת אינה התראה, כמו הפשט בשבת קל"ח ע"א גבי שימר משום מאי מתרינן וכו'. ובתוס' שם במו"ק ד"ה משום מאי כתבו וז"ל, דאין אדם לוקה ולא נהרג אלא בהתראה שמתרין בו לא תעשה הך איסורא, כדמפקינן בסנהדרין [מ' ע"ב] מקרא דצריך לפרש שם האיסור בהדיא, עכ"ל. ואיני מבין, דאם מתרינן בו שזה חילול שבת ואסור משום שבת למה לא הוי מפרש האיסור, דזה הוא האיסור דאסור לעשות מלאכה בשבת, ולמה אינו די בהתראה כזו. ומה שהביאו תוס' מסנהדרין דף מ', ע"ש דאינה הוכחה כלל לזה, רק אם מתרין בו דזה אסור וחייבין עליו די, ובפרט אם הוא מזכיר לו בפירוש הלאו, וכל המלאכות בשבת הם מלאו הוה, למה לא יתחייב. וגם צ"ע שלא כתבו גם כן כמו בשבת פרק כלל גדול וב"ק הנ"ל, דהפשט דאם התרו בו משום מלאכה אחרת אין זו התראה, ולא הביאו דבריהם כלל, וצ"ע. ונראה פשוט, לפי מה שהבאנו בשם רש"י דצריך להתרות בו מאיזה לאו, אם עבר על מלאכת הבערה בשבת, בין אם התרו בו משום לאו דמלאכה, או משום לאו דלא תבערו אש וכו' ג"כ חייב, דמוזהר מזה מחמת הלאו הוה ג"כ לפי מה דפסקינן הבערה לחלק יצאה [עיין ר"מ כאן פ"ז ה"א], א"כ הוזהר הכתוב בזה הלאו ממלאכת הבערה, אלא אפילו לפי מה שמנה הר"מ [ספר המצות ל"ט שכ"ב] דהוא לאו שלא לענוש בשבת, מ"מ גוף הבערה נמי בכלל, עיין יבמות ו' ע"ב, א"כ אם התרו בו משום לאו זה, גם כן מהני, כן נראה לענ"ד פשוט:

8. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

[לב] בא"ד - ועי"ל דזהו שמתרין הך דהואי במשכן קרי ליה אב וצריך להתרות התולדה בשמה - התוס' סוברים בתירוץ זה שחייב להתרות התולדה באב. ולפ"ז צ"ל שתולדה אינו רק דבר שנלמד מהאב [בבמה מצינו] אלא הוי בכלל האב.

המנ"ח [ריש מצוה לב - ב] מביא בזה ג' שיטות.

1. שיטת רש"י [שבו' כ ב] שצריך להתרות בו מהפסוק שבו מוזכר הלאו, דהיינו לא תעשה כל מלאכה, ואינו צריך כלל להזכיר איזה אב הוא עובר.
 2. שיטת הרמב"ם [סנה' יב - ב] שצריך להתרות בו שזה עבירה וא"צ להזכיר הלאו.
 3. שיטת התוס' כאן שלא מספיק להזכיר הלאו אלא צריך להתרות באב. המנ"ח מקשה מה הסברא של תוס' שלא מספיק להזכיר הלאו.
- וכתב המנ"ח שרש"י יפרש הא דאיתא בפרק כלל גדול מפני מה מתרין בו, כמו התירוץ הראשון של תוס' מפני מה מתרין בו ופטור משום שקסבר שמלעיג בו.

9. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

תוס' ד"ה ולרבי אליעזר וכו'. ז"ל וא"ת ונימא דנ"מ לענין התראה שצריך להתרות אתולדה משום אב דידה וכו' עכ"ל. אליבא דתוס' חייבים להתרות משום כל אב ואב. ואילו מהרמב"ם בפ"א מהל' שבת (הל"ב) משמע שהתראה כללית משום מלאכה בשבת מועלת. ונראה שחלוקים בהגדרת עצם חלות האיסור של מלאכה בשבת. אליבא דרמב"ם חלות איסור אחת היא שלא לעשות מלאכה בשבת בכלל. מאידך לדעת התוס' כאן כל אב ואב מלאכה מהווה חלות שם איסור לעצמו. לכן לפי הרמב"ם מתרים בהתראה כללית ואילו לשיטת התוס' חייבים להתרות משום כל אב ואב מלאכה לעצמו.

=====

10. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

[ד] הכא מאי - פירש"י האם תולדות נזקין דומה לתולדות שבת שהוי כיוצא בהן או דומה לתולדות טומאה שלא כיוצא בהן. ולכאורה קשה מה הדמיון לטומאה. הרי שם התולדה כתובה בתורה, ונקראת תולדה כיון שהיא דרגה

פחותה כיון שקיבלה טומאה ממקום אחר, ואילו כאן התולדות הם מזיקים בעצמם, ונחשבים לתולדה כיון שאינם כתובים בתורה [כמש"כ רש"י בע"א], וא"כ איך נדמה מזיקין לטומאה לענין שיהיה לאו כיוצא בו. הנחלת דוד [ד"ה ולולי] מבאר [וכן נראה מדברי הפלפולא חריפתא אות ג] שהספק האם התולדות נזיקין דומים לגמרי לאב וא"כ דמי לתולדות שבת, או דהתולדות הם פחותים מהאב [דאין בהם המעלות שיש באב] ולכן הם דומים לתולדות טומאה, וצדדי הספק הם כמו שפירש הרי"ף והדמיון לשבת וטומאה הוא רק לענין זה שיש תולדה שדינו שווה לגמרי לאב ויש תולדה שאינו שווה לגמרי.

11. רש"י על בבא קמא דף ב/ב

הכא מאי - תולדות דשבת הוי כאבות תולדות דטומאה לא הוי כאבות והכא תולדות דנזקין מאי מי אמרינן תולדות כיוצא בהן לא שנא אב ל"ש תולדה אם הזיק משלם או דלמא לא:

12. נחלת משה

תולדותיהן כיוצא בכן או לאו כיוצא בכן וכו'. רש"י פ"י לקמן בעמוד צ' ד"ה הכא מאי וכו' מי אמרינן תולדות כיוצא בכן ל"ש אב ול"ש תולדה א"ס הזיק משלם או דלמא לא עכ"ל. ולכאורה משמע דכוונת רש"י דאם נאמר לאו כיוצא בכן אז התולדה תהי' פטורה אבל זה קשה דא"כ מאי שייך לקרותו תולדה (ראה חמ"י הנ"ל) ועוד קשה דהגמרא מסתפקת אי נזיקין הוי כשבת דתולדותיהן כיוצא בכן או דהוי כמו עומא דתולדותיהן לאו כיוצא בכן, והנה גבי עומא אין התולדה פטורה לגמרי אלא מטמא מיהא חובלן ומשקין וא"כ איך אפשר לומר שגבי נזקין יהי' התולדה פטורה לגמרי דנמא שמינה דומה אף לטומאה, לכן ל"ל דכוונת רש"י "או דלמא לא" שאין התולדה משלמת כמו האב רק פחות (ועיין ברא"ש).

לכן ל"ל דהאיבעיא של הגמרא הוא א"ס לתולדות יש כל החומרות שיש לאבות וממילא הם לריכוס לשלם כמו האבות או שאין לתולדות כל החומרות שיש לאבות וממילא הם לא לריכוס לשלם כמו האבות, וא"כ א"ס לתולדות אין

13. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

ת"ש בכור שורו הדר לו. (הנה) וכו' כדפירש הקונטרס ואי קשה כיון דכתיב קרא דבכור שורו למה צריך עוד קרא דצדקיה. תריץ משום דא"כמד כי מחייב רחמנא הנ"מ מחוברת אבל תלושה לא מחייב כלל להכי איצטריך לאתויי קרא דצדקיה.

14. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

מדברי קבלה. דברי נביאות קרי להו דברי קבלה על שם שהנביאים קובלים וצועקים על צרות הנראות להם בחזון כדמרגמינן אם צעק יצעק אלי אם מקבל יקביל. ויש מפרש קבלה שכלם קבלו נבואותם משה רבינו ע"ה וכן אמר ישעיה קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה ה' אלקים שלחני ורוחו. ע"כ תלמיד ה"ר פרץ.

15. דף על הדף מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

בבן יהוידע מבאר, דהנה אמרו חז"ל 'כל הנביאים נתנבאו בכה דכתיב כה אמר ה', ומשה רבינו נתנבא בזה דכתיב זה הדבר אשר צוה ה', וביאר המגיד מדובנא, דמשום שמה רבינו שכינה היתה מדברת מתוך גרונו, לכן אמר זה הדבר אשר צוה ה', "זה" ממש, כאילו שומעים הדבר מפי השכינה ממש, אבל הנביאים היו שומעים מפי השכינה, ואחר כך מוציאים דברים חדשים מפיהם כאותם הדברים ששמעו ומשמיעין אותם לישראל, נמצא הם

קיבלו הדברים האלה מפי השכינה לעצמן, וחוזרים ומגידים אותם לישראל, לכך אומרים כה אמר ה', כלומר, כאלה הדברים אמר ה' לנו, משל לאדם שלוח מחבירו מאה דינרים והוציאן בהוצאה לצרכו, ואחר כך פורע מאה דינרים כמותם ממש משלו, לזה ידמה דברי הנביאים, אך דברי משה רבינו דומין לאדם שלקח מאה דינרים מאחד, והוא מחזיר לו אותם הדינרים ממש.

לפי זה יבואר דדברי הנביאים נקראים דברי קבלה, כלומר דברים אלו אשר קיבלו הנביאים לעצמן, וחוזרים ומגידים כמותם לישראל, שנמצא ישראל לקחו מהנביאים דברים אשר קבלו מהשכינה לעצמן, אבל פסוקי תורה קבלו אותם ישראל מפי השכינה ממש, דהשכינה היתה מדברת מתוך גרונו, וממנה לקחו דברים אלו.

16. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

לומר לך זו היא נגיפה זו היא נגיפה. [1] ואיפכא ליכא למימר דמסתברא דסיפיה דקרא אתא לפרושי רישא. תוספי הרא"ש ז"ל. [2] אי נמי תרי נגיחות כתיבי חד באדם שהזיק וחד באדם שהזיק ולכך כי יגוף דכתיב בחד דוכתיה הוי במשמעות כי יגח דכתיב בתרי דוכתי. תוספות שאנץ.

17. נחלת משה

אדם דאית ליה מלא וכו'. רש"י כתב בזה ב' פירושים: (א) שיש לו דעת לשמור את גופו. (ב) דיש לו מל המגין עליו וכן פירש"י בשבת נ"ג: דמל היינו מלאך שלו ומליץ עליו. וכהו יכ"י נפק"מ לדוגל בין ב' הפירושים לנבי תינוק שאין צו דעת לפי הפי' הראשון הא דאמרין מועד לבהמה לא הוי מועד לאדם היינו דוקא לאדם גדול שיש צו דעת אצל לתינוק שאין צו דעת הוי מועד דהוי כמו בהמה ולפי הפי' השני חף לתינוק לא הוי מועד דכלא גם לתינוק יש מל ומלאך המליץ עליו כמו לאדם גדול.

18. שערים מצויינים בהלכה

אדם דאית ליה מזלא. פרש"י שיש לו דעת לשמור את גופו. ובשטמ"ק מפרש בשם המאירי, דאית ליה צד או טבע להשתדל בהצלה. ועי' בנמוק"י לקמן (יח: מדפי הרי"ף). ובגליון הש"ס ציין לפרש"י במס' שבת (כג:) מלאך שלו ומליץ עליו. וכ"כ רש"י במס' מגילה (ג. ד"ה מזליהו) שר של כל אדם למעלה. ועי' בפרש"י במס' פסחים (ח: ד"ה כלפי). ואפשר דשניהם אחת היא, דמלאך שלו נותן לו דעת לשמור את עצמו.

19. ספר רסיסי לילה - אות מג

(מג) ... והגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב) היינו דסביביו נשערה מאוד ומשלם העונש בעולם הזה והשכר שמור לעתיד לבוא כידוע. אבל מכל מקום הוא במשפט כפי הזכות וגם אמרו ז"ל (שבת קנו.) אין מזל לישראל וזה הקשו התוס' עיין שם. אבל באמת הך מזלא אינו ממזלות הרקיע שהאצטגנינים יודעים

שעל זה אמרו (שם) דאין מזל וכו' על ידיעתם מצד מערכת המזלות כי אצל בני ישראל הכל במשפט עליון יתברך שמו כפי כשרון נפשותם. אבל מזל זה הוא מה שאמרו בריש בבא קמא (ב ע"ב) ובשבת (נג ע"ב) אדם דאית ליה מזל פירש רש"י מלאך מליץ והנה זה ודאי מצד הזכות כמו שאמרו בשבת (לב). על פסוק (איוב לג, כג) אם יש עליו מלאך מליץ והוא פשוט גם כן כי אין מליצה ולימוד סגוריא אלא כשבאים במשפט:

ואמנם שורש ענין מלאך מליץ שיש לכל אחד מיישראל ואפילו לתינוק בין יומו כדמוכח מהא דריש בבא קמא אם כן על כרחך אינו מלאך הנוצר על ידי עשיית המצוות. רק דעצם נפש האדם שהיא חצובה מכסא הכבוד שהוא למעלה מעולם המלאכים הנה יש בו מכל העולמות שתחתיו ...

ומליצת המלאך לפי שעל ידי העבירות מתישין כח פמליא של מעלה (איכה רבה א, ו) ואף דשם בעולם המלאכים אין זכות וחובה מכל מקום מצד הזכות וחובה שלמטה כן הוא כח השירה והשתדלות דמלאכים רצה לומר מצד שהם עצם שורש לנפשות דיישראל. נכת המליצה הוא כפי כח המעשים כי אין בחירה ורצון במלאכים שרוצה להיות מליץ ולהגיד כך. רק שהוא ממילא שכשהאדם זכאי הרי כח המלאכיי שבו למעלה בעולם המלאכים הוא מלאך מליץ. ושורש נשמתו בעולם הכסא מקבלת אורה כראוי להשפיע לרוח ולנפש כטעם (יומא לט). מקדשין אותו מלמעלה:

וענין התפילה שאמרו ז"ל (ברכות ו ע"ב) שהוא מדברים העומדים ברומו של עולם היינו במקום המזל שהוא מרומם מענין העולם הזה כנזכר. והיינו כי התפילה היא פועלת שינויים במזל וזה כל שורש ענין התפילה כי המזל הוא המקבל ונהנה מזיו השכינה והתפילה היא להמשפיע יתברך שמו. וכפי תוקף ההשפעה מלמעלה כן הוא ההשתנות בבני חיי ומזוני נגד המזל. ואף דתלי במזל היינו דעל ידי התפילה שמתרבה השפע הרי ממילא מזלו עצמו משפיע לו זה מה שלא היה לו מקודם. ואולם גם זה עדיין תלוי במזל כדרך שאמרו (תנחומא מקץ ט) עתים הם לתפילה ואין לך שהירבה בתפילה יותר ממשנה רבינו ע"ה ולא נענה כי גם קבלת השפע הוא רק כפי הראוי לפי שורשו וחלקו ממעל ויש שאי אפשר לו לקבל יותר כלל פעמים. וגם בזה יש הרבה משפטים שונים:

ואולם התורה עוד למעלה מזה דמאן דאחיד באורייתא אחיד בכולא (זה"ק ריש פרשת קרח) כי הוא מדת אמת ליעקב שהוא נחלה בלי מצרים כטעם (איוב יא, ט) ארוכה מארץ מידה וגו' ואין שייך אין יכול לקבל. והתפילה הוא רק כח ההשפעה כפי מדת המקבל שהוא המתפלל. אבל זכות התורה אינו בא בתפילה על ריבוי ההשפעה רק שהיא ממילא מתרבת על ידי התורה ששם הוא שורש קבלת השפע של כל הנפשות מיישראל. דידוע דשורשם בתורה דששים ריבוא אותיות נגד ששים ריבוא נפשות כנודע. והגם דמכל מקום אין כל אות דומה לחבירו וכל אחד יש לו חלק ידוע בתורה מכל מקום מצד חלקו אין לו גבול לומר שדבר זה נמנע כלל. כי כל חלק עצמו כשמגיע לעיקר שורשו ודביקותו בכל הרי מתדמה לכל שאין לו גבול כלל ועל ידי התורה הוא התאחדות החלק בכל:

20. דבר יעקב מסכת גיטין דף מט עמוד ב

א' ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ור"ש דריש טעמא דקרא - לכאורה קשה דמצינו בספר החינוך ושאר ראשונים [כגון רמב"ם הל' ע"ז יב - א וז] שנותנים טעמא דקרא, וכי כל דבריהם רק אליבא דר"ש. והנה כתבו התוס' [ד"ה ור"ש] לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא כגון גבי אלמנה או לא ירבה לו נשים. ומבאר המהר"ם שלכו"ע אפשר לתת טעם לבאר דיני התורה, ורק היכא שע"י נתינת טעם יוצא נ"מ לדינא, פליגי אם דורשים טעמא דקרא ואומרים הנ"מ. והתורא"ש מסתפק בזה האם פליגי גם היכא דליכא נ"מ.

...

ובשי' ר' אלחנן [ב"מ סימן מא] מקשה מהגמ' [ב"ק ב ב] שילפינן תולדה דקרא מקרא, מה קרא כוונתו להזיק הני נמי כוונתם להזיק, וקשה אם לא דרשינן טעמיה דקרא מנא לן שקרא חייב בגלל שכוונתו להזיק. ותיירץ דדוקא טעמיה דקרא לא ילפינן, אבל לומר מהו גדר הדין, שפיר אמרינן, ולכן מגדירים שגדר קרא הוי שהתורה חייבה משום שכוונתו להזיק.

1. דף על הדף מסכת בבא קמא דף ב עמוד א

במשנה: ארבעה אבות נזיקין השור הבור המבעה וההבער.

כתב רבינו האלשיך בתורת משה (פ' משפטים) שארבע אבות נזיקין רמז לד' גלויות:

השור - זה בבל, נבוכדנצר שהי' כוונתו להזיק כנאמר עליו בחבקוק (א' ט') כי הנני מקים הכשדים וגו' כולה לחמס יבא.

הבור - זהו גלות מדי, ע"י המן ואחשורוש, שהמשילו חז"ל את רצונם לאבד את בני ישראל כדוגמת תל וחריץ (מגילה י"ד ע"א). [ו"באשר הניא" נאמר "גאה בעשרו וכרה לו בור, וגדלותו יקשה לו לכד"].

המבעה - זהו מלכות יון, שבעוד בית המקדש קיים נכנסו אל תוכו וגילו את מצפוניו וטמאוהו מבפנים.

ההבער - זהו גלות אדום, ששרפו את בית המקדש לאפר.

ועיין שם מה שממשיך לבאר עד"ז במשנה לא הרי כו'.

ומסיים "כשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק" איפה ישלמו הגוים על כל מה שצדקו לישראל, "במיטב הארץ" הוא ירושלים מבחר כל הארצות, כמו דאיתא בזוה"ק (בשלח נ"ח ב) עהפ"ס אשר צבאו על ירושלים (זכרי' י"ד י"ב) יצבאו על ירושלים לא נאמר אלא אשר "צבאו", לעתיד לבא יקח הקדוש ברוך הוא כל אותם גוים אשר במשך הגלות עינו את ישראל ושעבדו אותם והרעו להם, ואותם גוים בעצמם יקח ויביאם לירושלים ושם יקבלו את עונשם הראוי להם, וזהו "במיטב הארץ".

